

B O T H BÉLA KILENCVENÉVES

IGAZGATÓ DOYEN

„Mutasd meg a színházad, megmondom, ki vagy.” Bármilyen nehéz is ma elhinni, a Madách Színház az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején a legjobb magyar színház volt. Both Béla igazgatta. Aki november 21-én kilencvenéves.

Vannak művészek, akik helyzetbe tudnak hozni más művészeket, ilyenkor létrejön valami, amit színházi műhelynek hívunk. Az elnevezés akkoriban nem volt divatos, viszont létezett. 1958-ban, amikor Both a Madách igazgatója lett, tizenhat éves voltam, és februártól írni kezdtem egy füzetbe, mikor mit látok színházban. (Még nem állt módomban premierekre járni.) 1958-ban százhárom előadást láttam, csonka és gyöngye év volt, de valamikor középiskolai tanulmányaimmal is foglalkozni kellett. Ide másolok egy rövid szakaszt december havából: Dec. 5. *A kertész kutyája* (József Attila Színház). Dec. 7. *A bolygó hollandi* (Erkel Színház), Wagner-rajongásom jegyében. Dec. 8. Dobozy *Szélvi-hara* (Jókai Színház), úgy is, mint előre nem látható nyersanyag Jeles Andrásnak. Dec. 9. *Ilyen nagy szerelem* (Néphadsereg - értsd: Víg - Színház), a frenetikus sikerre vált Kohout-darab. Dec. 12. *Figaro házassága* (Ope-

raház). Dec. 15. *Hosszú út* (Madách Színház). Dec. 16. *A rettegés birodalma* (Nemzeti Színház), a rövidített címen is Brechtől. Dec. 17. *Bohémélet* (Operaház). Nem akármilyen címsor, a legtöbb előadásra élesen emlékszem, sajátlag a Thornton Wilder írta *Hosszú útra*, amelyet Both rendezett. Ezt ugyanis nem minden részletében értettem, sokkal „formabontóbbnak” találtam az ezen címkével elhíresült, narrátoros Kohout-darabnál, de nekem, ifjonti lelkesedőnek épp ezért tetszett, valami egészen más volt, bölcselkedő, magyarázatra szoruló, éreztem, hogy a lét értelméről szól, sokkal jobban megkedveltem, mint bármely más Wildert, azóta is. Nem beszélve egy jókora orrszarvúról, amely a darab szerint beóvatlankodott a színpadra. (Hol volt még Ionesco?)

Sok előadást rendezett Both az-előtt, hogy a Madách igazgatója lett, meg utána is, övé volt a háború utáni első Tragédia-fölújítás a Nemzetiben, sajnálom, hogy ötvenes nem láttam, ugyanott több mint két évtizeddel ké-

sőbb láttam a *Bánk bánt*, amelyben egy korábbi Major-kísérlet után először fedeztem föl, hogy a címszereplő nem bundás indulatok megszállottja, hanem rendes értelmiségi.

Both Béla mint rendező egyszerre vállalkozó szellem, például amikor Brecht *Puntilló*-ját állítja színpadra, és önkéntes muszfeladat-végrehajtó, ha értik, mire gondolok. Módom volt részt venni igazgatói értekezleteken a

Madách Színházban, amikor az „egy klasszikus, egy mai magyar, egy haladó nyugati, egy népi demokratikus” műsorterv dívott kötelezően, ebből általában ő vállalta a népi demokratikust, Vapcarovot, Jurandotot és Sebastianit. De ő rendezte az aktuálpolitikai vígjátékok egyik leghíresebbikét, a hisztérikus sikerű *Különleges világnapot*, Tabi László darabját is.

Igazgatói évadai közül kettőt, 1962 és 64 között, egyetemistaként a Madáchban tölthetem mint dramaturgyakornok. Fontos volt számára, hogy egy színház iránt elkötelezett fiatalember színházul tanulhasson, feladatokat adott, ismertetőket, szinopszisokat íratott, műsorfüzetet szerkesztetett, javaslatokat várt, beszámoltatott az elolvasott darabokról, beosztatott rendezői ügyeletre, hogy minél többször lássam az előadásokat, és megjegyzéseimet beírjam az ügyeleti naplóba. (Van még ilyen?) Both Béla szenvedélyes színgazgató, mérges, demokratikus, despotikus, igazságos, önkényes - pont olyan, amilyen iskolaigazgatóként a Szomszédok-sorozatban. Ha földült, keze fejével többször végigdörzsöli az arcát homloktól lefelé, fölhorokan, vonásai összekuszálódnak - kitörni készül

Az is Both Béla volt, aki támogatta, hogy Vujicsics Sztojánnal elhozzuk a Madáchba a szeniális szerb rendezőt, Bojan Stupicát. Krleža *Agóniája* Tolnay Klárral, Ajtay Andorral és a Nemzetiben kiürült, átszerződött, megújult Bessenyeivel bámulatos előadás lett.

Egy a sok közül. Mert Both Bélának, aki rendezőként és vezetőként sok helyen letette a kezjegyet, mégiscsak a Madách Színház a főműve. Kétségkívül erős társulatot vett át, de ugyanígy az is vitathatatlan, hogy az általa fémjelzett hat évad a színház tündöklése. Ekkor születtek meg Ádám Ottó (*Pillantás a hídról*, *A kaukázusi krétakör*, *Tanner John házassága*, *Danton halála*, *Libikóka*), Vámos László (*Hamlet*, *A vágy villamosa*), Pártos Géza (*Elvesztett paradicsom*, *Oszlopos Simeon*, *Boldogtalanok*) legjobb rendezései, és még hosszan sorolhatnám a jelentős előadásokat. Távozása után szinte azonnal elkezdődött az erodálódás.

Both Béla, a szenvedélyes színházi ember joggal somolyoghat a mai igazgatóinség láttán. Az előadások láttán pedig meglehet a véleménye - ma is ott van minden premieren. Kivéve a Madách Színházban, az átépített budoár ünnepélyes me nyitójára ugyanis

Both Béla és Herczeg Ferenc Az utolsó tánc című darab próbáján (Nemzeti Kamara, 1938)

oroszlán. Ha forintos ötlete van, boldog. Sose felejttem el sugárzó tekintetét, amikor kitálta magyarul Peter Shaffer két, címében lefordíthatatlan szójátékot rejtő egyfelvonásosát (*The Private Ear, The Public Eye*). *Ki után megy a nő?* és *Ki meg a nő után?* - bár ne ment volna azóta se a Madách Kamara ez alá a kommerszszínpavon alá.

nem engedték be. Nem gyanítom a szokásos impertinenciát, inkább tapintatot látok a gesztusban. Nem akarták, hogy lássa, mi lett a színházából.

Úgy is van, jobb ez így. Isten éltesen, Igazgató Úr!